

⁶ Шеремет М. К. *Логопедія* : підруч. Київ : Вид. дім «Слово», 2010. 376 с.

⁷ Выготский Л. С. *Основные проблемы дефектологии* : [собр. соч.]. Москва, 1983. Т. 5. С. 6–84.

⁸ Остапчук Н. В. *Педагогический анализ процесса становления психолого-педагогической компетентности педагога*. Екатеринбург, 1999. 171 с.

⁹ Петелина Н. Г. Воспитание профессиональной самостоятельности учителя-логопеда. *Передовые технологии науки и образования* : сб. науч. трудов. Курск : Изд-во КГУ, 2004. С. 3–4.

ПРИНЦИПИ ДОБОРУ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ПРАКТИКУМУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ДЖЕРЕЛАХ»

Мороз Ірина,

*науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна*

Одним із чинників, що зумовлює необхідність змін у підходах до конструювання навчальної літератури з історії є запровадження компетентнісного підходу в шкільну практику. На нашу думку, основний акцент у процесі навчання історії має бути приділений діяльнісній складовій навчання, що без використання історичних джерел узагалі неможливо, адже текст підручника чи розповідь учителя – це лише інтерпретація історичних подій. Використання й опрацювання в освітньому процесі різноманітних історичних джерел дає змогу учням ознайомитися з методами історичного пізнання, сприяє формуванню в учнів умінь критичного аналізу інформації, історичного мислення в цілому.

Удало дібрані джерела допоможуть «оживити історію та відчути дух епохи», оскільки у багатьох із них йдеться про життєвий досвід та повсякденні турботи людей. Отже, проблема використання історичних джерел в освітньому процесі та в навчальній літературі з історії є актуальною. Все це спонукало нас до розроблення практикуму «Історія України в джерелах».

Аналіз праць дав змогу нам визначити принципи добору історичних джерел до практикуму «Історія України в джерелах».

1. *Науковість*. Цей принцип передбачає включення в практикум достовірних джерел, які мають повно й виразно відображати відповідну історичну епоху та факти, розкривати істотні ознаки історичних явищ і процесів, сприяти розумінню закономірностей та тенденцій історичного процесу. У зазначеному контексті досить важливим є розвиток в учнів умінь аналізувати та критично оцінювати інтерпретацію минулого, що міститься в будь-якому джерелі, з позиції її відповідності реальним фактам, іншим джерелам інформації. Тому цінними є завдання на зразок: «Відберіть важливу інформацію з джерела», «Підсумуйте інформацію, подану у джерелі», «Оцініть інформацію щодо достовірності та упередженості». Така робота допомагає учням усвідомити, що історичні джерела не завжди є об'єктивними, що не існує єдиної істини щодо минулого та надає їм можливість виробити власну позицію, свій погляд щодо історичних фактів і свідчень⁽⁴⁻⁵⁾.

2. *Відповідність змісту, цілям і завданням навчання історії в закладах загальної середньої освіти*. Використання документів (чи їх уривків) має

бути органічно пов'язаним із програмовим матеріалом, сприяти актуалізації та конкретизації історичного матеріалу та робити висновки більш переконливими. При доборі історичного джерела та завдання до нього важливо враховувати мету роботи з цим джерелом: викликати інтерес, мотивувати учнів, формувати конкретні вміння, реконструювати певні історичні події, явища, формувати ціннісні орієнтації тощо. Від цього залежить і методика його використання, вибір етапу уроку, на якому організовується робота з джерелом⁽⁵⁾.

3. *Різноманітність тематики.* Джерела мають добиратись у такий спосіб, щоб відображали основні, найбільш типові факти і події епохи, характеризували різні аспекти життя людини на кожному історичному етапі (розвиток господарства, суспільно-політичне життя, повсякдення тощо). Крім того, в практикумі мають бути представлені основні типи джерел – речові, писемні, усні, візуальні. У певному контексті важливо організувати роботу з різними видами джерел, наприклад, роботу з писемним джерелом поєднати з роботою з візуальним, картою, текстом підручника. Це значно збагатить уявлення дітей про ту чи іншу історичну подію чи явище⁽⁴⁾.

4. *Багаторакурсність.* Під час добору для практикумі історичних джерел різного типу необхідно пам'ятати про багаторакурсний підхід, коли певна історична ситуація висвітлюється з кількох – щонайменше двох – ракурсів, що репрезентують різні суспільні позиції та інтереси. Тож, у практикумі мають бути завдання на використання кількох історичних джерел, що висвітлюють одну подію чи явище з різних позицій. У цьому разі учні визначатимуть, чим відрізняється висвітлення історичної події чи явища у різних джерелах^(1; 2; 6).

5. *Доступність за змістом й обсягом.* При роботі з історичними джерелами варто уникати: а) використання надмірної кількості джерел одночасно; значного обсягу та складних для розуміння учнями; б) занадто широких запитань та неконкретних завдань (вони мають бути чіткими і потребувати конкретної відповіді); в) завдань, виконання яких вимагає знань чи умінь, котрими учні ще не володіють.

6. *Системність.* Робота з історичними джерелами на уроках історії має носити системний характер, поступово ускладнюючи як самі джерела, так і дослідницькі завдання до них – від коротких до більш складних джерел, від простих запитань до ускладнених. Починати роботу з певним видом джерела варто використовувати алгоритми роботи з ним. У зазначеному контексті досить важливим є розвиток умінь аналізувати та критично оцінювати інтерпретацію минулого, що міститься в будь-якому джерелі, з позиції її відповідності реальним фактам, іншим джерелам інформації. Тому важливими є завдання на зразок: «Відберіть важливу інформацію з джерела», «Підсумуйте інформацію, подану у джерелі», «Оцініть інформацію щодо достовірності та упередженості»⁽⁴⁾.

7. *Спрямованість на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, дослідницького типу мислення.* Вміння учнів працювати з історичним джерелом формуються через систему навчальних й дослідницьких завдань. Завдання практикумі розроблятимуться на основі дослідницького та диференційованого підходів до навчання, і, відповідно, мати-

муть різнорівневий характер з їх поступовим ускладненням і розраховані на різний характер пізнавальної діяльності учнів: репродуктивний, пошуковий, реконструктивний та творчий. Основною метою завдань практикуму має бути формування предметних компетентностей, дослідницького типу мислення, практичних умінь і навичок здобуття суб'єктивно нових знань з історії. Відповідно, умова таких завдань має формулюватись у такий спосіб, щоб викликала пізнавальна активність учня.

8. *Орієнтація на активні та інтерактивні прийоми навчання.* Під час роботи з джерелом варто орієнтуватися на активні та інтерактивні прийоми навчання – це робить навчання дієвим, продуктивним та цікавим для учнів. Водночас, вибрані прийоми роботи з історичними джерелами мають бути спрямовані на формування відповідних умінь, передбачених навчальною програмою, наприклад: *характеризувати..., розпізнавати..., аналізувати..., виявляти..., застосовувати..., порівнювати..., оцінювати..., висловлювати судження (ставлення)...* тощо.

Отже, під час добору для практикуму історичних джерел різного типу необхідно враховувати такі принципи, як науковість, різноманітність тематики, багаторакурсність, доступність учням за змістом та обсягом, системність, спрямованість на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, орієнтація на активні та інтерактивні прийоми навчання.

Проблема організації роботи учнів з різними типами історичних джерел засобами практикуму є складною і потребує окремого дослідження. Зокрема, у процесі конструювання практикуму «Історія України в джерелах» подальшого вивчення потребує методика організації проектної та дослідницької роботи учнів на основі опрацювання різних типів джерел.

¹ Галлагер К. *Викладання історії в контексті сприяння демократичним цінностям і терпимості: викладання і вивчення історії в школі.* Пер. з англ. Київ : Право, 1998. 48 с.

² Кріїнс Х. Європейські обрії історичної освіти. *Доба.* 2004. № 2. С. 7–10.

³ Мороз П., Мороз І. *Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання всесвітньої історії в основній школі : метод. посіб.* Київ, 2018, 96 с.

⁴ Мороз П. В., Мороз І. В. Концептуальні підходи до конструювання практикуму «Історія України в джерелах». *Проблеми сучасного підручника.* 2018. Вип. 21. С. 261–271.

⁵ Пометун О., Фрейман Г. *Методика навчання історії в школі.* Київ: Генеза, 2005. 328 с.

⁶ Страдлінг Р. *Багаторакурсність у викладанні історії : посіб. для вчителя.* Страсбург: Рада Європи, 2007. 65 с.

⁷ Moroz P., Moroz I. Conceptual bases of the research activity in the process of teaching world history at the secondary school. *Український педагогічний журнал.* 2015. №. 3. С. 102–115.

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ПОНЯТТЯ

Москвічова Діана,

магістрант Педагогічного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Трансформація сучасного українського суспільства потребує змін у змісті, формах і методах організації освітнього процесу у закладах загалом.